

Лариса Шаульська, д. е. н.

Костянтин Несвіт

Вадим Бойченко

Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВООРІЄНТОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ НА ОСНОВІ МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Larysa Shaulska, ScD in Economics

Kostyantyn Nesvit

Vadim Boichenko

Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

STRATEGIC FOUNDATIONS FOR INDUSTRIAL ORIENTED TERRITORIES DEVELOPMENT BASED ON SOCIAL ENVIRONMENT MODERNIZATION

The article considers the features of realization of the modern model of the spatial development of industrial-orientated territories based on the socially oriented approach, substitutes the priority of modernization of the social environment through the system of actual strategic orientations. Directions for achieving sustainable economic development of industrial-oriented territories have been worked out through the introduction of a participative structure for technological upgrading, compliance with the qualification and professional requirements of resource provision, and the development of internal value chains of industrial production. The prerequisites for the application of the renovation principle for functionally inappropriate industrial sites are determined in order to accelerate the innovative development of an industrial-oriented region, increase its competitiveness and at the same time achieve a higher level of social security.

Keywords: industrial-oriented territory, modernization of social environment, social sources of industrial development, renovation of industrial zones, social security.

Постановка проблеми та її актуальність. Незважаючи на фундаментальні зміни, характерні для економіки постіндустріального типу, в якій пріоритет розвитку зміщується від промислового виробництва в бік виробництва послуг, а головною рушійною силою виступає доступність передових технологій, знань, інформації, людського капіталу нового рівня та якості, забезпечення стійкого розвитку промисловості продовжує відігравати важливу роль у досягненні надійності та безпечності функціонування національної економічної системи. Наявність невирішеної проблеми дисбалансу регіонального розвитку, тривала неефективна політика регіонального вирівнювання, втрата значущості традиційних економіко-географічних чинників конкурентоспроможності, повільні структурні зрушення обмежують можливості економічного зростання індустріальноорієнтованих територій, висуваючи на перший план низку невирішених проблем соціального характеру: специфічні виклики сфери зайнятості та загрози міграційних втрат, диференціація населення за якістю життя та інші прояви нерівності, погіршення соціального середовища та екологічної безпеки.

Вирішення зазначених проблем стає можливим за умови використання сучасної моделі просторового розвитку промисловоорієнтованих територій з урахуванням першорядної значущості соціальних складових її реалізації, зокрема на засадах сприяння залученню і використанню можливостей людського потенціалу регіону, розвитку соціального капіталу бізнес-систем, формуванню системи соціальних відносин та соціальної свідомості, досягнення соціальної згуртованості та довіри, а отже формування середовища для ефективного використання внутрішніх ресурсів психофізіологічного, професійного, інтелектуального та творчого зростання економічно активного населення, встановлення довготривалих продуктивних соціальних взаємозв'язків,

удосконалення соціальної інфраструктури тощо. Важливою умовою при цьому виступатиме застосування принципу реновації промислових об'єктів, які втратили своє функціональне значення, що відкриває можливості стрімкого розвитку технологічних та індустріальних парків, інноваційних хабів та R&D-центрів, забезпечуючи необхідну інфраструктурну та територіальну складову пришвидшення інноваційного розвитку промислово орієнтованого регіону, зростання його конкурентоспроможності, зниження соціальної напруженості та деструктивних настроїв у суспільстві.

З огляду на це розбудова стратегічних засад та визначення напрямів структурних динамічних змін і характеристик розвитку промисловоорієнтованих територій дозволить згенерувати сприятливі умови задля цілеспрямованого загальноекономічного зростання, узгодження місцевих, регіональних та національних інтересів, досягнення стійкого розвитку промислового сектору, підвищення рівня загальної соціальної захищеності та безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми дослідження. Питанням забезпечення стійкого просторового розвитку регіонів приділяють значної уваги в своїх роботах Д. Норт, В. Геєць¹, М. Долишній, О. Лашук, Л. Мельничук, Я. Жаліло², Л. Яремко, Б. Данилишин³ та ін., зосереджуючись на визначенні ключових аспектів виникнення дисбалансів регіонального розвитку та соціально-економічних проблем, викликаних нерівномірним розвитком територій. Інші дослідники розглядають можливості активізації соціального потенціалу розвитку промислово-орієнтованих територій в контексті постіндустріальних трансформацій економіки та соціально-економічних відносин (М. Герасимчук, Ю. Кіндзерський, О. Новікова⁴, Е. Лібанова, В. Антонюк, Ю. Тарасенко). До кола уваги українських і закордонних дослідників потрапляють також питання реновації промислово-орієнтованих територій з метою активізації інноваційного та технологічного розвитку, зростання їх автономності, подолання кризових явищ та вирішення соціальних проблем (Н. Tödting-Schönhofer⁵, Т. Kenderdine, А. Wust, У. Автахова, Т. Цитман, І. Смирнова⁶, О. Кондратенко). Проте, концептуальні стратегічні підходи щодо розвитку промислово-орієнтованих територій в контексті формування середовища соціальної стабільності і безпеки залишаються недостатньо дослідженими і вимагають подальшого вивчення.

Метою статті виступає визначення і обґрунтування стратегічних засад розвитку промисловоорієнтованих територій в умовах глобальних постіндустріальних викликів сучасного розвитку на основі модернізації соціального середовища.

Викладення основного матеріалу. Застосування соціальноорієнтованих механізмів забезпечення розвитку промисловості в кінцевому розумінні направлено на досягнення зростання добробуту та покращення якісних характеристик життя населення та дозволяє врахувати соціальні наслідки структурних трансформацій промисловості, притаманних етапам переходу на нові технологічні уклади і постіндустріальний характер взаємодії. Особливого значення цей аспект набуває в контексті модернізації соціального середовища територій промислового спрямування, в межах яких розміщуються основні фонди і інфраструктурне забезпечення промислових підприємств, оскільки процеси розвитку промисловості супроводжуються одночасно позитивними (зростання зайнятості населення, удосконалення технологій виробництва, підвищення освітнього та кваліфікаційного рівня робочої сили, зростання споживчої спроможності населення, покращення економічної ситуації тощо) та негативними (зростання безробіття через автоматизацію та модернізацію виробництва, значна диференціація доходів населення, зростання витрат на освіту і

¹ Геєць, В. М. (2003). Сценарії та прогнози довгострокового розвитку економіки України. *Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку*: кол. монографія, Київ, 120-135.

² Жаліло, Я. А., Снігова, О. Ю. (2018). Щодо інституційних засад стратегування регіонального розвитку в Україні. *Стратегія розвитку України, 1*, 18-22.

³ Данилишин, Б. М. (2005). Проблемы и приоритеты регионального развития Украины. *Економіка України, 12*, 89-90.

⁴ Новікова, О. Ф., Логачова, Л. М. (2017). Соціальний потенціал розвитку промисловості України: методологічні аспекти, чинники активізації. *Економіка промисловості, 3*, 114-129.

⁵ Tödting-Schönhofer, H., Davies, S. (2013). Regional strategies for industrial areas. *Directorate-general for internal policies policy department B: Structural and Cohesion policies, 72*.

⁶ Смирнова, І. І. (2019). Цільові орієнтири сталого розвитку людського капіталу в умовах побудови інноваційної економіки. *Економічний вісник Донбасу, 2 (56)*, 198-205.

професійний розвиток, зниження рівня соціальної складової індексу людського розвитку, погіршення соціальної обстановки в регіоні, екологічної ситуації та ін.) наслідками. Стратегічні орієнтири розвитку промисловоорієнтованих територій мають забезпечувати стійке економічне зростання з можливістю перенесення уваги з економічного виміру на соціальний, що є у спрощеному вигляді характеристикою можливостей соціальних ресурсів у задоволенні суспільних потреб, носіями яких є соціальні ресурси¹, а з точки зору забезпечення стійкого розвитку промисловості є системною сукупністю організаційно-управлінських, індивідуально-особистісних факторів, стимулів і мотивів, факторів виробництва, засобів і ресурсів, що реалізуються у процесах спільної діяльності^{2,3}.

Аналізуючи нормативно-правове та регуляторне забезпечення промисловості відзначимо, що роль держави продовжує носити скоріше декларативний характер, не забезпечуючи виконання тієї ролі, що дозволила б стимулювати швидке здійснення необхідних перетворень, а більшість успішних прикладів модернізації територій індустріального характеру залежить від якості та ефективності локального менеджменту і соціальної взаємодії⁴. Розроблена у 2018 році, але поки що не затверджена, Стратегія розвитку промислового комплексу України на період до 2025 року визначає роль промисловості як рушійної сили прискорення економічного розвитку та якісних змін у структурі економіки, підвищення соціальних стандартів, та таку, що обумовлює економічну безпеку країни, розглядає основні проблеми промислового сектору України (деіндустріалізацію економіки, дефіцит кваліфікованої робочої сили для потреб промисловості, критичну залежність від експорту сировинних товарів, превалювання секторів промисловості з низькою доданою вартістю, високий рівень імпорту промислових товарів, значну географічну концентрацію промислового експорту, регіональну концентрацію промисловості, низьку ресурсоефективність та високий рівень екологічної небезпеки) та до основних завдань відносить модернізацію та зростання промислового виробництва, підтримку промисловості на регіональному рівні, підвищення ресурсоефективності промисловості⁶.

Водночас слід зазначити, що промисловий комплекс України характеризується сьогодні як індустріальною, так і доіндустріальною укладністю, з фрагментами постіндустріальних укладів, що визначає значний рівень його розбалансованості за параметрами основної та допоміжної діяльності, суттєве відставання у сфері впровадження і розвитку передових технологій⁷. Здійснення швидкого технологічного переходу, а отже і досягнення приросту продуктивності праці в галузі промисловості, обмежується, з одного боку, низьким рівнем інноваційної активності українських підприємств, викликаних тривалим періодом реалізації інновацій, великим обсягом капіталовкладень на початкових етапах і стадіях освоєння нововведень, високого ступеня невизначеності результатів, наявністю низки невирішених проблем у сфері формування та розвитку соціального потенціалу промисловості.

Соціальний аспект та соціальні джерела розвитку промисловості виступають рушійними силами формування стійких довірчих відносин, що в кінцевому результаті дозволяє знизити загрози соціальних та екологічних небезпек, викликаних стрімким інноваційним та технологічним розвитком економіки постіндустріального характеру, сформувати нові промисловоорієнтовані мережі взаємодії

¹ Зайцева, Т. В. Особенности проявления социального потенциала устойчивого развития и его оценка на региональном уровне. *Resources* <http://resources.krc.karelia.ru/economy/doc/zajceva_t.v._2.pdf> (2019, грудень, 20).

² Смирнова, І. І. (2019). Цільові орієнтири сталого розвитку людського капіталу в умовах побудови інноваційної економіки. *Економічний вісник Донбасу*, 2 (56), 198-205.

³ Новікова, О.Ф., Логачова, Л.М. (2017). Соціальний потенціал розвитку промисловості України: методологічні аспекти, чинники активізації. *Економіка промисловості*, 3, 114-129.

⁴ *Постанова про Концепцію державної промислової політики України, 1996* (Кабінет Міністрів України). *Офіційний сайт Верховної ради України* <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/272-96-%D0%BF>> (2019, листопад, 11).

⁵ *Указ про Концепцію державної промислової політики, 2003* (Президент України). *Офіційний сайт Верховної ради України* <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/102/2003>> (2019, листопад, 12).

⁶ Проект розпорядження про схвалення Стратегії розвитку промислового комплексу України на період до 2025 року, 2019 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний сайт Кабінету міністрів України* <<http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=10ef5b65-0209-4aa1-a724-a724>> (2019, жовтень, 15).

⁷ Антикризисна рада громадських організацій України (2018). *Нова індустріалізація – реальний шанс для України*. Київ, 39.

(між підприємствами, фінансово-інвестиційними структурами, освітніми закладами, системами логістичного забезпечення, державними, регіональними та локальними органами управління, іншими інституціями), сформувати та забезпечити ефективне функціонування внутрішніх та глобальних ланцюжків створення вартості¹.

З огляду на це та основі аналізу стратегічних пріоритетів трансформації індустріальних кластерів країн-лідерів промислового виробництва (США, Китаю, Великобританії, Індії, Японії)^{2 3 4 5 6}, модернізацію соціального середовища промисловоорієнтованих територій пропонується здійснювати на основі п'яти стратегічних орієнтирів, представлених на рис.1:

люди – побудова системи цілісного розвитку людського потенціалу на всіх рівнях, в тому числі за рахунок забезпечення сталого демографічного відтворення народонаселення індустріальноорієнтованих територій, активізації його освітньої, культурної, інтелектуальної і творчої складової, формування системи надкомпетенцій, спроможних забезпечувати повну реалізацію особистісного і професійного потенціалу кожного індивіда, стимулювання високого рівня економічної активності, залученості і мотивації праці в промисловому секторі незалежно від віку, соціальної приналежності або гендеру;

відносини – розвиток системи соціальних відносин, формування соціальної свідомості і відповідальності, відносин довіри в процесі соціальної фасилітації, групової взаємодії і командної роботи, забезпечення сприйняття і усвідомлення цінностей, інтересів і потреб різних категорій населення промисловоорієнтованої території, наявних та потенційних працівників промислових підприємств, поширення принципів солідарності, соціальної згуртованості, підтримки, престижу, репутації, комунікабельності та самоорганізації, формування еко-етичного та інноваційноорієнтованого світогляду;

бізнес-середовище – зміцнення соціального капіталу бізнес-систем, розширення напрямів ресурсного забезпечення його формування та відтворення, нарощення якості людського та інтелектуального потенціалу промислових та інноваційних регіональних кластерів, розвиток системи формальних та неформальних бізнес-об'єднань, напрямів регіональної проектної співпраці, поглиблення та оновлення ланцюжків вартості, формування стійких довірчих відносин в сфері підприємництва, удосконалення організаційно-управлінського забезпечення бізнес-процесів;

інфраструктура – модернізація соціальної інфраструктури промислово-орієнтованих територій, удосконалення системи освітньо-професійного, інформаційного та інтелектуально-інноваційного супроводження, системи збереження і захисту психофізіологічного потенціалу промислово-орієнтованих територій (доступу до якісного медичного забезпечення та страхового захисту працівників галузі промисловості, житлово-побутового, сервісного та туристичного обслуговування, покращення якості умов праці та її безпеки, зниження екологічного тиску на оточуюче середовище і довкілля), креативної реалізації, інформаційно-комунікаційного забезпечення;

суспільство – формування нової моделі соціальної організації суспільства, на засадах соціально-орієнтованого партнерства, нарощення суспільної і громадської активності, сприйняття культури особистісної і групової промислової культури, відповідального підприємництва, удосконалення системи соціальних стандартів і цільових програм соціального розвитку, здійснення моніторингу соціальних процесів та превентивного планування у соціальній сфері територій індустріального спрямування.

¹ Несвіт, К. В. (2018). Соціальний потенціал розвитку промислового комплексу регіону в контексті перспектив нової економіки. *Ринок праці та зайнятість населення*, 4 (57), 78-84.

² Strategy for American leadership in advanced manufacturing (2018). *Report. Subcommittee on Advanced Manufacturing Committee on Technology of The National Science & Technology Council*, 40.

³ HM Government (2017). *Industrial strategy: building a Britain fit for the future*, 256.

⁴ Ministry of Economy, Trade and Industry of Japan (2017). *New Industrial Structure Vision*, 8.

⁵ Ministry of Commerce and Industry (2017). *Industrial Policy – 2017. A Discussion Paper. Department of Industrial Policy and Promotion*, 15.

⁶ Kenderdine, T. (2017). China's Industrial Policy, Strategic Emerging Industries and Space Law. *Asia & the Pacific Policy Studies*, 4, 325-342.

Рис. 1. Стратегічні орієнтири модернізації соціального середовища промисловоорієнтованих територій

Реалізація зазначених орієнтирів модернізації соціального середовища промисловоорієнтованих територій можлива на основі впровадження партисипативної структури технологічного оновлення промисловості, дотримання професійно-кваліфікаційних вимог ресурсного забезпечення її розвитку, посилення ролі малого та середнього підприємництва у забезпеченні функціонування внутрішніх ланцюжків створення доданої вартості промислового виробництва.

1. *Впровадження партисипативної структури технологічного оновлення промисловості.* На сьогодні найбільшою проблемою української промисловості можна визначити крайній ступінь зношеності основних виробничих потужностей, застосування застарілих технологій і як наслідок – низький рівень її продуктивності, що прямо й опосередковано впливає на економічні і соціальні показники регіонального та державного розвитку, оновлення якої обмежується високою вартістю та нестачею фінансових, людських, інфраструктурних та інших ресурсів, відсутністю належної державної, регіональної та локальної підтримки розвитку промислово-орієнтованих територій і окремих підприємств, спроможних стати частиною єдиної промислово-орієнтованої мережі.

Вирішення цієї проблеми можливе завдяки обґрунтованню, пріоритезації та визначенню напрямів ресурсного забезпечення заходів з поступової цифровізації виробничих процесів, розширення сфери «розумного» та цифрового виробництва, впровадження виробничої роботизації та автоматизації, застосування технологій AI, зміцнення рівня кібербезпеки. На українському ринку вже представлені готові продукти автоматизованого управління виробництвом, логістикою, інформаційним забезпеченням підприємств, HR-менеджменту тощо (EPR, SCM, SAPR3/R6), використання яких дозволяє суттєво скоротити транзакційні витрати та вивільнити кошти на здійснення більш масштабного технологічного оновлення. Територіальні об'єднання підприємств промислового спрямування дозволяють отримати спільний доступ до подібних продуктів, розширити перелік фахівців відповідного рівня кваліфікації, що вміють працювати із такими системами.

З іншого боку, поява і розвиток нових технологій промисловості стають можливими завдяки програмам нарощення креативності та посилення інтелектуалізації праці, що є результатом

впровадження системи смарт-спеціалізації регіонів, формування інновативних хабів, бізнес-інкубаторів та R&D центрів промисловості (розвитку промислово-орієнтованих мереж регіонального та локального рівня) на засадах реновації і відновлення промислових зон, що більш економічно обґрунтовано та одночасно спроможне спричинити вищий соціальний ефект, заснований на зростанні соціальної фасилітації, включеності, зміцненні соціальної довіри, згуртованості, підтримки та поваги серед учасників подібних програм¹.

Заохочення досягнення лідерських позицій промисловості у сфері цифрових технологій стає можливим за рахунок якісної та спеціалізованої підготовки фахівців у сфері державної освіти, розвитку системи професійного навчання дорослих, дуальної освіти та інших способів співробітництва між навчальними закладами регіону та промисловими підприємствами комплексу². Така взаємодія дозволяє суттєво розширити можливості застосування сучасних методів управління, оскільки саме керівники та їх лідерські, адміністративні та загальні управлінські якості визначають умови ефективного функціонування промислових підприємств, а напрацьовані практики і досвід можуть слугувати стимулом для розвитку інших учасників промислово-орієнтованої мережі.

Створення спеціалізованих партисипативних структур технологічного оновлення промисловості є органічною частиною розвитку промислово-орієнтованої території, та може бути побудована на основі моделі «Triple Helix» (потрійна спіраль)³, основні учасники якої:

- університети, дослідницькі інститути, центри професійної освіти, що пропонують спеціалізовані освітні продукти, інноваційні сервіси, методи підготовки фахівців різного профілю для сфери промисловості, IT-технологій, супроводжуючих галузей регіонального кластеру, інфраструктурних активів та інших;

- підприємства (з урахуванням стартапів та спінофів), спроможні наймати інновації, отримувати лідерство у специфічній галузі діяльності з їх використанням та такі, що володіють гнучкістю сприймати інновативні тенденції;

- центральні, регіональні та місцеві сили для відтворення інноваційних процесів.

Модель уособлює концептуальну схему оновлення промислового комплексу, побудовану на стійких відносинах довіри, що утворюються між цими трьома інституційними сферами в процесі досягнення цілей інновативного зростання (рис.2).

В зазначеній структурі каталізаторами технологічного оновлення є наявність на регіональному ринку праці пропозиції робочої сили відповідної кількості та якості підготовки, що формується в системі налагодженої співпраці між навчальними закладами регіону та промисловими підприємствами; функціонування галузевих бізнес-асоціацій із розвинутою організаційною структурою управління; погодженість та ефективність розроблених корпоративних стратегій впровадження інновацій та їх сприйняття промисловою екосистемою, що засновані на соціальній спільності, відносинах довіри та взаємопідтримки; здійснення незалежного громадського моніторингу та контролю.

2. *Дотримання професійно-кваліфікаційних вимог ресурсного забезпечення розвитку промисловості.* Індустріальний сектор потерпає від суттєвого розриву між наявними робочими місцями з визначеним переліком професійних компетенцій і пропозицією робочої сили, рівень кваліфікації якої частково або повністю відповідає цим вимогам. Нові технологічні виклики вимагають від робочої сили майбутнього наявності не тільки релевантних професійних компетенцій, здатності швидко оволодівати цифровими навичками, а й специфічних когнітивних здібностей, отримання яких можливе через освіту, навчання, професійний розвиток та самовдосконалення⁴.

Зміна робочого середовища, технології, процесів та обладнання, а також цілей і завдань для виконання веде до трансформації вимог до загальних знань, умінь, навичок і професійних компетенцій фахівців, які, однак, не замінюють існуючі, а доповнюють та розширюють їх. Автоматизація та впровадження передових технологій призводить до перенесення частини

¹ Кондратенко, О. О., Ніколаєв, О. Д. (2018). Роль бізнес-інкубаторів у активізації інноваційного розвитку України. *Вісник економічної науки України*, 2 (35), 99-104.

² Бей, Ганна, Шаульська, Лариса (2019). Формування ринку компетенцій в умовах цифровізації економіки: роль служби зайнятості. *Evropsky Casopis Ekonomiku a Managementu*, 5 (1), 192-200.

³ Leydesdorf Loet (2020). *The Triple Helix of University-Industry-Government Relations* <<https://www.leydesdorff.net/th12/th12.pdf>> (2020, січень, 06).

⁴ Бей, Г., Шаульська, Л. (2019). Формування ринку компетенцій в умовах цифровізації економіки: роль служби зайнятості. *Evropsky Casopis Ekonomiku a Managementu*, 5 (1), 192-200.

Рис. 2. Партисипативна структура технологічного оновлення промисловості

технологічних та управлінських функцій на машинне та програмне виконання, підвищуючи попит на когнітивні здібності та якості, змістові, системні навички та навички обробки та аналізу інформації, спроможність капіталізувати власні компетентнісні переваги. Окрім цього, на перший план висувається проблема кібербезпеки, етичного та безпечного поведіння з цифровою інформацією та програмним забезпеченням, що надає доступ до приватної та особистої інформації.

Структура дерева загальних затребуваних навичок та здібностей і категорії найбільш важливих професійних компетенцій для трансформації промисловості відповідно до концепції Industry 4.0 представлена на рис.3¹.

Іншою стороною цифрової трансформації промисловості є проблема «старіння» робочої сили (збільшення середнього віку найманих працівників), що вимагає інклюзивного та гнучкого підходу до розбудови кар'єрних траєкторій та напрямків професійного розвитку фахівців старшого віку.

У стратегічній перспективі забезпечення промислового сектору робочою силою необхідної професійно-кваліфікаційної якості і кількості можливо за умови формування національної системи управління талантами, спрямованої на потреби робочої сили для передових пріоритетів технологічного оновлення промисловості, розширення напрямів професійно-технічної освіти, сприяння професійному навчанню, дуальній практичній підготовці та доступності визнаних галузевими стандартами ступенів освіти, відповідність кваліфікованих робітників потребам інноваційно-орієнтованих галузей.

¹ Berger, R. (2016). Skill Development for Industry 4.0. *BRICS Skill Development Working Group*, 60.

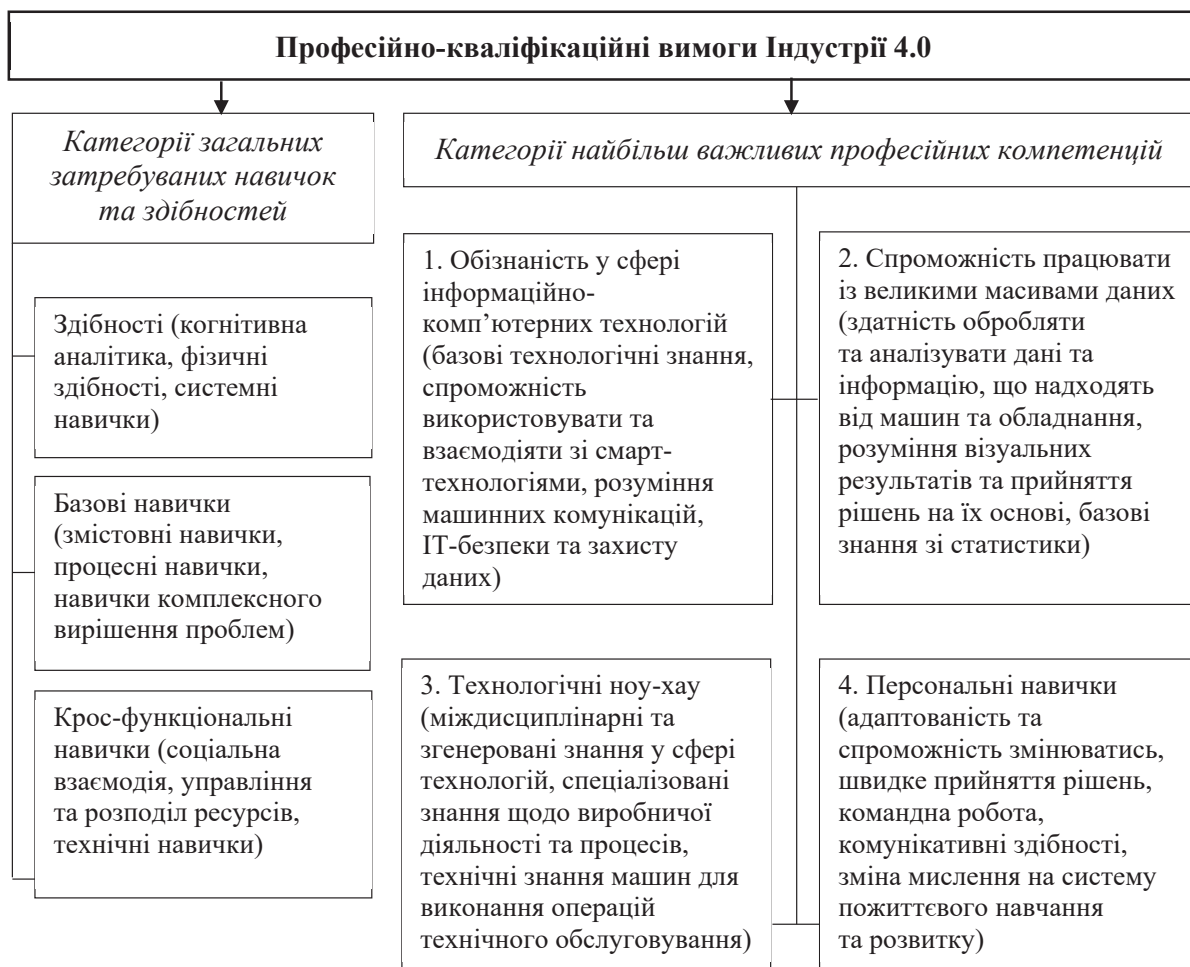

Рис. 3. Дерево професійно-кваліфікаційних вимог для трансформації промисловості відповідно до концепції Industry 4.0

Загалом цей напрям передбачає системну роботу у напрямку:

- формування цільових груп оновлення методології і навчальних планів системи професійного навчання і підвищення кваліфікації (забезпечення доступу до найновіших навчальних програм відповідно до вимог галузі);
- удосконалення змісту і забезпечення практичної орієнтованості навчальних курсів (сприяння розширенню доступності систем виробничого коучинга/менторства (наставництва), дуальної освіти і практичної підготовки);
- створення цілісного середовища професійного навчання і удосконалення (розвиток технологічної та навчальної інфраструктури, застосування актуальної системи стандартів промислового навчання, що надають можливості змінювати кінцевий результат професійної підготовки, формувати достатню кількість кваліфікованих викладачів та інструкторів із досвідом роботи в галузі та знаннями щодо найновіших видів промислової практики);
- формування позитивного іміджу промисловості (розвиток промислової культури регіону, формування привабливого образу працівника промислового підприємства, корекція усталених негативних стереотипів, сприяння працевлаштуванню та зниження рівня безробіття серед молоді);
- забезпечення інклюзивності навчання і соціальної включеності в контексті реалізації концепції lifelong learning (сприяння доступності зайнятості і програм професійного розвитку в промисловості незалежно від віку, гендеру або соціальної приналежності, уникнення будь-яких проявів дискримінації чи соціальної відчуженості, заохочення жіночого підприємництва, усунення нерівності в оплаті праці, складання програм медичного страхування і всебічного медичного забезпечення для літніх фахівців, програм збереження здоров'я та досягнення довголіття).

Затребуваним є поетапне з'єднання робочої сили та робочих місць на основі популяризації праці в промисловому секторі починаючи від найменшого віку і завершуючи системою безперервної освіти дорослих. В залежності від спеціалізації регіону майбутні фахівці мають зростати та бачити перспективу працевлаштування, значущість їх праці для розвитку промислового сектору та території в цілому.

Головним викликом впровадження технологій у промисловості є не зростання рівня безробіття, а обмеження у збільшенні продуктивності праці, викликане серед іншого несприйняттям нових технологій, у зв'язку із чим необхідно прибрати бар'єри, що обмежують доступ певних соціальних груп (за гендерною або віковою ознакою) до реалізації власного професійного та особистісного потенціалу через систему навчання та розвитку впродовж трудового життя.

Важливим елементом розвитку людського потенціалу промисловості має стати прискорення розробки програм якісного професійного навчання, спроможного забезпечити працівникам промислових підприємств більш широкий доступ до портативних та визнаних у галузі компетентностей. Сприятиме цьому процесу створення і ведення спеціалізованого реєстру, призначеного допомагати фахівцям, які шукають роботу, виявляти свої професійні навички та порівнювати їх з посадовими повноваженнями та вимогами існуючих на ринку робочих місць. Реалізація такого проекту можлива за сприяння регіональних та локальних центрів зайнятості, промислових та громадських об'єднань, роботи інноваційних промислових хабів інших зацікавлених сторін, що є частиною промисловоорієнтованої мережі.

Окремим питанням в цій сфері є формування та розвиток промислової культури¹, направленої на переосмислення застарілих стереотипів сприйняття професійної ідентифікації. Вже сформована індустріальна культура промислових регіонів повинна органічно та поступово бути змінена прототипами культури нової індустріалізації (інноваційність та технологічність, гарантії працевлаштування, гідна праця і корпоративна культура, значущість для економічного розвитку регіону, загальна привабливість, розвиток соціальних мереж та регіональної ідентичності тощо), оскільки існуючі прототипи сприйняття промислової культури носять скоріше негативний характер (ностальгія за періодами економічного піднесення, застарілі технології, висока інтенсивність праці, низький рівень соціальних гарантій та захисту, висока міграція робочої сили, безробіття, моноіндустріальність, непривабливість результатів праці та екологічна небезпека).

Зокрема розвитку промислової культури сприятиме покращення комфорту проживання та якості життя населення промислово-орієнтованих територій² за рахунок реалізації спеціалізованих програм з поліпшення екологічної ситуації та оточуючого середовища, турботи про здоров'я і безпеку праці, реінтеграції існуючих промислових виробництв та реновації промислових територій, перетворення їх у зони культурного, туристичного та суспільно-значущого призначення та формування на цій основі нового характеру сприйняття території як результат цілеспрямованої побудови бренду соціальної орієнтації.

3. *Посилення ролі малого та середнього підприємництва у забезпеченні функціонування внутрішніх ланцюжків створення доданої вартості промислового виробництва.* Наступним важливим кроком має стати посилення ролі малого та середнього підприємництва у розвитку промисловості, залучення невеликих виробників до загальної системи підтримки і розвитку промислово-орієнтованих територій. Середні та малі підприємства спроможні швидше сприймати та впроваджувати інновації, та, як частина сформованої промислово-орієнтованої екосистеми, забезпечувати виконання невеликих за обсягами інвестиційних проектів чи їх частин, позитивно впливаючи на результати розвитку місцевих громад, збільшуючи надходження до локальних бюджетів і, відповідно, розвиток соціальної інфраструктури.

Найбільший обсяг доданої вартості створюється в результаті діяльності в сфері послуг, що робить цю галузь більш привабливою для інвестування³. Саме тому входження промислових

¹ Wust, A., Lang, T., Haunstein, S. (2017). Strategic potential of industrial culture for regional development. *Leibniz Institute for Regional Geography*, 21.

² Бойченко, В.С. (2018). Механізми розвитку соціальної інфраструктури міста. *Ринок праці та зайнятість населення*, 2 (55), 78-83.

³ Самойленко, Л.Б. (2016). Вплив глобальних ланцюгів доданої вартості на українську індустрію інформаційних технологій. *Електронний журнал Ефективна економіка* <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4834>> (2019, грудень, 30).

підприємств в глобальні ланцюги доданої вартості обмежується сьогодні ланцюгами нижчого рівня (є доступ до технологій, але додана вартість невисока), а підприємства виступають в основному у ролі постачальників сировини та ресурсів. Змінити таку ситуацію можна на основі активізації інформаційно-просвітницьких зусиль щодо можливостей державно-приватного партнерства та співробітництва у сфері промисловості, забезпечуючи реалізацію програм переходу на використання інноваційних технологій.

Партнерські відносини між приватним та державним секторами сприятимуть зростанню промислової згуртованості, головною умовою розвитку яких має стати розуміння та погодженість цілей взаємодії усіх учасників кластерної екосистеми з галузевими потребами і раціональне використання існуючих регіональних активів. Територіальні консорціуми такого типу спроможні стимулювати економічний розвиток, сприяти просуванню тієї чи іншої технології, здійснювати передконкурентні дослідження.

Зростанню промислової згуртованості сприятимуть спільні проекти такого спрямування: модернізація транспортної та екологічної інфраструктури, реалізація заходів у сфері розвитку інформаційного суспільства, підтримки промислового підприємництва, удосконалення інноваційної та наукової інфраструктури, активізації зайнятості та збільшення її доступності, сприйняття соціальної інтеграції та поширення інклюзивності, ініціатив локального розвитку і бюджетів участі, зміцнення інституційного потенціалу тощо. Пріоритетність надається програмам, що забезпечують ключову підтримку для формування і розвитку промислового підприємництва, сприяють зростанню нових бізнес-ініціатив, просуванню систем наставництва для вчених і фахівців провідних галузей промисловості.

Важливої уваги слід також приділити питанням співробітництва на засадах аутсорсингу, що в умовах підвищення рівня довіри та соціальної згуртованості сприятиме поступовому розширенню можливостей обміну досвідом та ресурсами в рамках партнерської взаємодії.

Створення і модернізація економічних, соціальних та інфраструктурних елементів підтримки розвитку промисловоорієнтованих територій виступатиме драйвером конкурентної боротьби для нової промисловості на межі між ІТ та традиційними галузями економіки, в контексті чого зростатимуть можливості співпраці в рамках роботи міжнародних та національних R&D-центрів (для проведення наукових досліджень і виробництва пробних зразків продукції) та створення спеціалізованих підприємств (що володіють брендом, управляють розробкою та маркетингом продукту та дають високу додану вартість).

Висновки. За результатами проведеного дослідження обґрунтовано пріоритетність модернізації соціального середовища в контексті забезпечення стійкого розвитку промисловоорієнтованих територій, що пропонується реалізовувати за рахунок актуальних стратегічних орієнтирів: люди (система цілісного розвитку людського потенціалу промисловоорієнтованих територій), відносини (середовище високої соціальної свідомості, відповідальності, згуртованості та довіри), бізнес-система (зміцнення соціального капіталу бізнес-систем окремих підприємств і промисловоорієнтованих мереж взаємодії), інфраструктура (модернізація соціальної інфраструктури промисловоорієнтованих територій), суспільство (формування нових моделей соціальної організації суспільства) на основі забезпечення технологічного оновлення промисловості, дотримання професійно-кваліфікаційних вимог ресурсного забезпечення її розвитку, зростання ролі малого та середнього підприємництва у забезпеченні функціонування внутрішніх ланцюжків створення доданої вартості.

Першочерговою є потреба технологічного оновлення промислового сектору, що є можливим завдяки впровадженню партисипативної моделі, побудованої на стійких відносинах довіри, що утворюються між трьома інституційними сферами (університети, дослідницькі інститути, центри професійної освіти, інноваційні сервіси, підприємства, центральні, регіональні та місцеві сили); забезпечити наявність у робочій силі не тільки релевантних професійних і цифрових компетенцій, а й специфічних когнітивних здібностей на основі формування цільових груп оновлення методології, змісту і прикладної наповненості навчання, удосконалення культури промисловості і руйнування усталених негативних стереотипів, забезпечення інклюзивності навчання і соціальної включеності в контексті реалізації концепції *lifelong learning*; досягти залучення невеликих виробників до загальної системи підтримки і розвитку промислово-орієнтованих територій, що спроможні до більш швидкого і гнучкого сприйняття та впровадження інновацій як частини промислово-орієнтованої екосистеми.

Комплекс зазначених передумов є основою зростання продуктивності праці та технологічної модернізації підприємств, зменшення рівня безробіття в галузі, зростання диверсифікації експорту промислової продукції, розширення мережі трансферу знань і технологій, збільшення кількості та ефективності роботи промислових R&D центрів (на засадах реновації існуючих промислових зон) зростання обсягів централізованого залучення інвестицій і субсидування інноваційних проєктів галузі промисловості, розвитку міжрегіонального та міжнародного обміну інноваціями, іншими словами, сприятиме формуванню безпечного і цілісного соціального середовища промисловоорієнтованих територій.

References:

1. Geyecz, V. M. (2003). Scenariyi ta prognozy dovgostrokovogo rozvytku ekonomiky Ukrainy [Scenarios and forecasts for long-term development of Ukrainian economy]. *Ekonomika Ukrainy: strategiya i polityka dovgostrokovogo rozvytku* [Ukrainian economy: long-term development strategy and policy]. Kyiv, 120-135. [in Ukrainian].
2. Zhalilo, Ya. A., Snigova, O. Yu. (2018). Shhodo instytucijnykh zasad strateguvannya regionalnogo rozvytku v Ukraini [Regarding institutional principles of regional development strategy in Ukraine]. *Strategiya rozvytku Ukrainy* [Ukraine's Development Strategy], 1, 18-22. [in Ukrainian].
3. Danylyshyn, V. M. (2005). Problemy u pryorytety regyonalnogo rozvytyya Ukrainy [Problems and priorities of regional development of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy* [Ukraine's economy], 12, 89-90. [in Russian].
4. Novikova, O. F., Logachova, L. M. (2017). Socialnyj potencial rozvytku promyslovosti Ukrainy: metodologichni aspekty, chynnyky aktyvizaciyi [Social potential of industrial development of Ukraine: methodological aspects, factors of activation.]. *Ekonomika promyslovosti* [Economy of industry], 3, 114-129. [in Ukrainian].
5. Tödtling-Schönhofer, Herta, Davies, Sara (2013). Regional strategies for industrial areas. *Directorate-general for internal policies policy department B: Structural and Cohesion policies*, 72. [in English].
6. Smyrnova, I. I. (2019). Tsilovi oriientyry staloho rozvytku liudskoho kapitalu v umovakh pobudovy innovatsiinoi ekonomiky [Targets for sustainable development of human capital in the context of building an innovative economy]. *Ekonomichniy visnyk Donbasu* [Economic Bulletin of Donbass], 2 (56), 198-205. [in Ukrainian].
7. Zaitseva, T. V. (2007). Osobennosti proiavlennia sotsyalnoho potentsyala ustoichyvoho rozvytyia y eho otsenka na rehionalnom urovne [Features of manifestation of social potential of sustainable development and its assessment at the regional level]. <http://resources.krc.karelia.ru/economy/doc/zajceva_t.v._2.pdf> (2020, January, 20). [in Russian].
8. *Postanova pro Kontseptsiuu derzhavnoi promyslovoi polityky Ukrainy, 1996* (Kabinet Ministriv Ukrainy) [Resolution on the Concept of state industrial policy of Ukraine (the Cabinet of Ministers of Ukraine)], 272. *Ofitsiynny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/272-96-%D0%BF>> (2019, November, 11). [in Ukrainian].
9. *Ukaz pro Kontseptsiuu derzhavnoi promyslovoi polityky, 2003* (Prezydent Ukrainy) [Decree on the Concept of State Industrial Policy (President of Ukraine)]. *Ofitsiynny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/102/2003>> (2019, November, 12). [in Ukrainian].
10. *Proekt rozporiadzhennia pro skhvalennia Stratehii rozvytku promyslovoho kompleksu Ukrainy na period do 2025 roku, 2019* (Kabinet Ministriv Ukrainy) [Draft Order on approval of the Strategy of development of the industrial complex of Ukraine for the period up to 2025, 2019 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiynny sayt Kabinetu Ministriv Ukrainy* [The official website of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. <<http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=10ef5b65-0209-4aa1-a724->> (2019, November, 12). [in Ukrainian].
11. Antykryzova rada hromadskykh orhanizatsii Ukrainy (2018). [Crisis Council of Public Organizations of Ukraine (2018)]. *Nova industrializatsiia – realnyi shans dlia Ukrainy* [New industrialization is a real chance for Ukraine]. Kyiv. [in Ukrainian].
12. Nesvit, K. V. (2018). Socialnyj potencial rozvytku promyslovogo kompleksu regionu v konteksti perspektyv novoyi ekonomiky [Social potential of development of industrial complex of the region in the context of prospects of new economy]. *Rynok praci ta zajnyatist naseleennya* [Labor market and employment], 4 (57), 78-84. [in Ukrainian].
13. Strategy for American leadership in advanced manufacturing (2018). *Report. Subcommittee on Advanced Manufacturing Committee on Technology of The National Science & Technology Council*. [in English].
14. Industrial strategy: building a Britain fit for the future (2017). *HM Government*, 256. [in English].
15. New Industrial Structure Vision (2017). *Ministry of Economy, Trade and Industry of Japan*, 8. [in English].
16. Industrial Policy (2017). A Discussion Paper. Department of Industrial Policy and Promotion. *Ministry of Commerce and Industry*. [in English].
17. Kenderdine, T. (2017). China's Industrial Policy, Strategic Emerging Industries and Space Law. *Asia & the Pacific Policy Studies*, 4, 325-342. [in English].

18. Kondratenko, O. O., Nikolaiev, O. D. (2018). Rol biznes-inkubatoriv u aktyvizatsii innovatsiinoho rozvytku Ukrainy [The role of business incubators in the activation of innovative development of Ukraine]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy* [Bulletin of economic science of Ukraine], 2 (35), 99-104. [in Ukrainian].
19. Bei, H., Shaulska, L. (2019). Formuvannia rynku kompetentsii v umovakh tsyfrovizatsii ekonomiky: rol sluzhby zainiatosti [Formation of the competences market in the conditions on digitalization of economy: the role of employment service]. *Evropsky Casopis Ekonomiku a Managementu*, 5 (1), 192-200. [in English].
20. Loet Leydesdorff (2020). *The Triple Helix of University-Industry-Government Relations*. <<https://www.leydesdorff.net/th12/th12.pdf>> (2020, January, 06). [in English].
21. Berger, R. (2016). Skill Development for Industry 4.0. *BRICS Skill Development Working Group*, 60. [in English].
22. Wust, A., Lang, T., Haunstein, S. (2017). Strategic potential of industrial culture for regional development. *Leibniz Institute for Regional Geography*, 21. [in English].
23. Boichenko, V. S. (2018). Mexanizmy rozvytku socialnoyi infrastruktury mista [Mechanisms of development of social infrastructure of the city]. *Rynok praci ta zajnyatist naseleण्या* [Labor market and employment], 2 (55), 78-83. [in Ukrainian].
24. Samoilenko, L. B. (2016). Vplyv hlobalnykh lantsiuhiv dodanoi vartosti na ukrainsku industriiu informatsiinykh tekhnolohii. *Elektronnyy zhurnal Efektyvna ekonomika* [Effective Economics Online Journal] <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4834>> (2019, December, 30). [in Ukrainian].